

שלושה מעגלים

במישור העולמי, חיפשה הציונות מן הרגע הראשון בעלי-ברית בקרב המעצמות הקולוניאליות, שראו אף הן בלאומיות הערבית המתעוררת איום על האינטרסים הכלכליים והאסטרטגיים שלהן. מכאן חיזורו של בנימין זאב הרצל אחרי הסולטאן התורכי יחסייה עם איראן, שנותקו בצורה כה פיתאומית ובי-רוטאלית כשהאיתא-אללה תפס שם את השלטון במהפכה עממית.

לפני כן היתה איראן בעלת-ברית קרובה של ישראל, כמויות גדולות של נשק ישראלי זרמו אל צבא השאה, יחד עם סחורות אחרות. השאה סיפק נפט איראני לישראל והשקיע מכספו בציי-נוריהנפט אילת-אשקלון. רוב האישים האיראניים המרכזיים ביקרו בישראל, ורבים מן האישים הישראליים ביקרו באיראן. השגרירות הישראלית בטהראן היתה הגדולה בעיר, אף שלא צויינה בשום רשימה רשמית.

במישור המרחבי נולד בשנות ה-40 הרעיון של "ברית המיעוט" — ברית בין הישוב היהודי בארץ-ישראל ובין כל המיעוטים הלאומיים והרתיים השונים במדינות השכנות, כגון המארונים בלבנון, הקופטים במצרים, הכורדים בעיראק, העלאים וויים בסוריה, הדרוזים בסוריה ובלבנון, ועוד.

עם קום המדינה הצטרפה לכך תפיסה גיאוגרפית-ליטית נוספת, שהיתה לאחת מאבני-היסוד של תפיסת ה"ברית בין-העמים": התפיסה של "המעגל החיצוני" או "הפריפריה".

מכיוון שבנגוריון ראה בעולם הערבי כולו מיקשה אחת, שלא תשלים לעולם עם קיומה של ישראל בטבורה, הוא הגיע למסקנה שעל ישראל להתחבר אל המדינות הגובלות עם העולם הערבי מן העבר ישנים. בעוד שהערבים מכתיבים את ישראל, תיצור ישראל

כל זה היקנה לישראל עמדת-מיקוח חדשה כלפי בגדאד. אך לפי כל הסימנים, הרעיון הזה כלל לא עלה לדיון. הוא לא עלה על הרעת.

לעומת זאת היה זה כאילו מוכן מאליו שישראל מעוניינת בחירוש יחסייה עם איראן, שנותקו בצורה כה פיתאומית ובי-רוטאלית כשהאיתא-אללה תפס שם את השלטון במהפכה עממית.

לפני כן היתה איראן בעלת-ברית קרובה של ישראל, כמויות גדולות של נשק ישראלי זרמו אל צבא השאה, יחד עם סחורות אחרות. השאה סיפק נפט איראני לישראל והשקיע מכספו בציי-נוריהנפט אילת-אשקלון. רוב האישים האיראניים המרכזיים ביקרו בישראל, ורבים מן האישים הישראליים ביקרו באיראן. השגרירות הישראלית בטהראן היתה הגדולה בעיר, אף שלא צויינה בשום רשימה רשמית.

בעניין זה היתה קיימת תמימות-דיעים גמורה בין שימעות פרס ויצחק שמיר, בין דויד קימחי ועמירם ניר: יש לעשות את הכל כדי לחדש את הקשרים עם איראן, למרות שהמישור החדש בה הוא בעל אידי-אולוגיה אנטי-ישראלית ואף אנטי-יהודית קיצונית. בעוד שהאמריקאים דיברו על יסודות "מתונים" בטהראן, השליך ניר בפירוש את יתרו על היסודות הקיצוניים ביותר, מפני שהם "יכולים לספק את הסחורה".

היתה גם תמימות-דיעים לגבי הקביעה האסטרטגית, שכראי לה לישראל שמילחמת איראן-עיראק תימשך כלי סוף, ותביא להקתרים הרדית עד תום.

רשת-איראן וספיהיה נוגעים לשלושת מעגלי-החיים שבהם קיימת מדינת-ישראל. גם משום-כך היתה הפרשה החשובה ביותר של תשמ"ז.

המעגל הראשון נובע מהמיקום הגיאוגרפי של ישראל — כליכו של המרחב השמי, המשתרע מגבולות פאקיסתאן ועד החוף האטלנטי של מארוקו. מן הים השחור ועד דרום-תימן.

המעגל השני נובע מן המוצא האתני-היסטורי של הרוב היהודי במדינה — היחסים בין ישראל והפזורה היהודית בעולם.

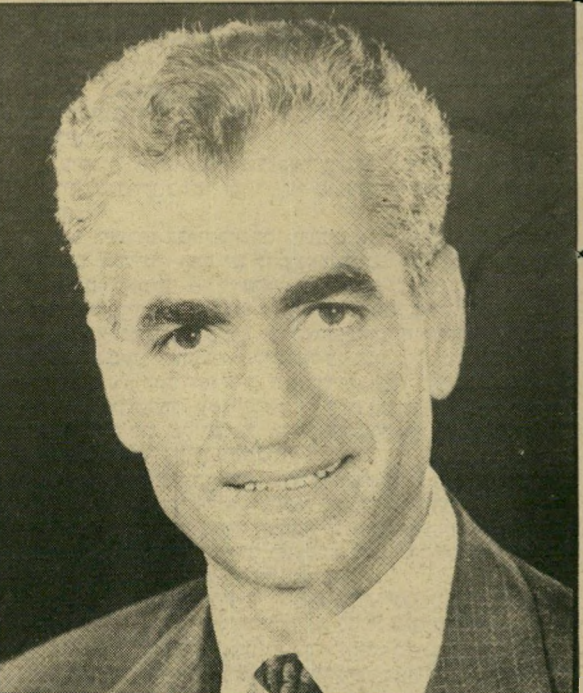
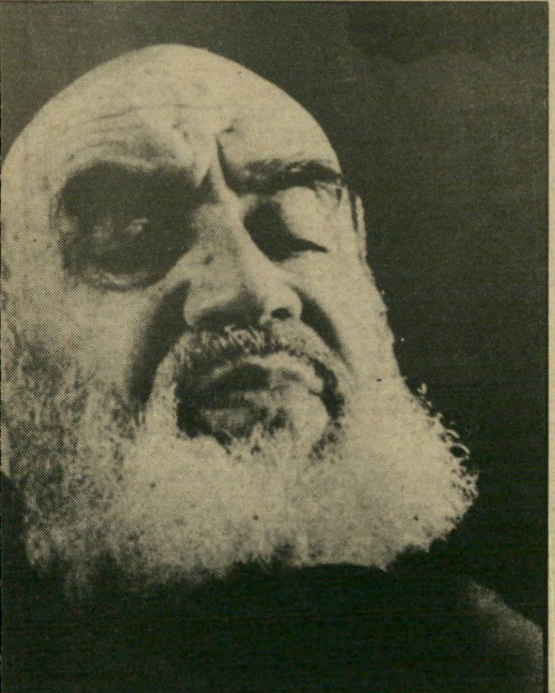
המעגל השלישי הוא פוליטי-גלובלי — הקשר המיוחד שבין ישראל וארצות-הברית.

אלה הם שלושת מעגלי-הקיום החיצוניים של ישי-ראל. שלושתם משפיעים על מהותה של ישראל עצי-מה, ומושפעים עלידה.

השטן הקטן

כירת הנשק הישראלי לאיראן לא היתה כלל אפשרית, אלמלא נבעה מגישה ישראלית כסיסית לענייני המרחב. לכאורה היתה זאת עסקה משונה. איראן המהפכנית רואה בישראל את "השטן הקטן" — להבריל מן "השטן הגדול", ארץ-צות-הברית. מטרתה המוצהרת היא לשחרר את ירושלים מידי היהודים ולהחזירה לחיק האיסלאם. מיסגד אליאקצה הוא אחד משלושת המיקרשים של תורת-מוחמד, המשמש דגל למישטר האיית-אללה.

גם הרצון להרוויח כסף קל לא היה מאפשר עסקה

תורת הפריפריה: השאה נפל, חומייני בא, אך המציאות הגיאוגרפית לא השתנתה. הערבים הם האויב, האויב של האויב הוא יריד

שרשרת של מדינות אנטי-ערביות, שיכתרו את העולם הערבי כולו. אילו התעניין כנגוריון בתולדות הצלבנים, יכול היה למצוא לכך תקדים היסטורי. אחרי שצלאח-אל-דין הגדול הכיני את ממלכת-הצלבנים הראשונה, בקרב של קרני-חיטין (שמלאו לו השנה 800 שנה), הגיע גל חדש של צלבנים לארץ. אלה הטילו מצור על עכו הערבית. צלאח-אל-דין שיגר לשם את גייסותיו, ואלה כיתרו את הצלבנים. כך נוצר מעין מצור-בתוך-מצור: הערבים היו בעכו, הצלבנים הטילו עליהם מצור, והצבא המוסלמי הטיל מצור על הצלבנים. במיקרה זה ניצחו לבסוף הצלבנים, אחרי יסורים נוראים.

בתפיסה זו הופיעה עיראק כאויבת-נצח, אשר התעצמותה הצבאית תורכדי מילחמה מהווה איום ישיר על ישראל. ברקע הצטייר סיוט: עיראק המנצחת, בעלת 40 אוגרות למורות-קרב, תכונן מחדש את "החזית המזרחית", יחד עם סוריה וירדן, ותציג לפני ישראל אתגר צבאי חמור ביותר.

לפני כן היתה איראן בעלת-ברית קרובה של ישראל, כמויות גדולות של נשק ישראלי זרמו אל צבא השאה, יחד עם סחורות אחרות. השאה סיפק נפט איראני לישראל והשקיע מכספו בציי-נוריהנפט אילת-אשקלון. רוב האישים האיראניים המרכזיים ביקרו בישראל, ורבים מן האישים הישראליים ביקרו באיראן. השגרירות הישראלית בטהראן היתה הגדולה בעיר, אף שלא צויינה בשום רשימה רשמית.

זו מצד ישראל, אילו סברו קברניטי-המדינה שהדבר נוגד את האינטרס הקיומי של המדינה. אולם כל מי שעסקו בעיסקה זו מצד ישראל — סוכרייה-הנשק הפרטיים, מנכ"ל מישר-החוף ואחר-כך עמירם ניר והשרים המע-טים שהיו בסוד העניין — היו שותפים לריעה שהעיסקה משרתת את האינטרס של ישראל.

כאשר התחילה הניתיה-השלאח-המוות של העיס-קה, הועלתה השאלה מדוע לא ניסתה כלל ישראל לנצל את המצב כדי להתקרב אל עיראק.

לכאורה זה תמוה. עיראק היא אחת המדינות הערביות החד שוכות ביותר, לפחות בשלוש ממלחמות-ישראל — מילחמת-העצמאות, מילחמת-ששת-הימים ומילחמת יום-הכיפורים — השתתפו גייסות עיראקיים לצד אויבי ישראל. בניגוד לשאר המדינות הלוחמות, גם לא חתמה עיראק על שום הסכם לשביתת-נשק עם ישראל.

כמשך שנים רבות היתה עיראק מן הקיצוניות ביותר במחנה הערבי העוין. אולם במהלך מילחמתה באיראן התקרבה למדינות הערביות ה"מתונות", ירדן ומצרים, ותוך כדי כך גם נקטת עמדות הרבה יותר מתונות כלפי הסיכסוך עם ישראל.

אם כן, מדוע לא עלה על הרעת לנצל את מצוקתה של עיראק כדי לנסות, לפחות, להגיע עימה להסכמה? אם הנשק הישראלי היה דרוש לאיראן כדי להשיג יתרון חשוב על עיראק, הרי היה לסדאם חוסין, שליט עיראק, אינטרסם חיוני במניעת המישלוחים לאיראן. ואולי — מי יודע? — היה גם לעיראק עצמה צורך במישלוחי-נשק מישראל, שיכלו לעבור בנקל את הגבול מאילת לעקבה, ולהגיע תוך שעות אל שדה-הקרב של בצרה?

כברית-הפריפריה, שהוקמה על-ידי כנגוריון, מילאה איראן תפקיד מרכזי. את המצור האנטי-ערבי השלימו תורכיה בצפון ואתיופיה בדרום. במסיגרת מגמה זו פעלו ישראלים בכורדיסטאן ובמקומות אחרים.

ברית זו נהרסה כאשר נפלו שני הקיסרים: הנגוס היילה סלאסי באתיופיה, והשאה ריזה פהלווי באי-ראן. אולם העובדות הגיאוגרפיות לא נעלמו. פרשת הנשק האיראני נועדה לקנות מחדש אחיזה בטהראן.

עמירם ניר ושותפיו פעלו על-פי תפיסה גיאוגרפית-ישר-אלית מקובלת ומושרשת.

האויבים של אויב

יסודה של תפיסה זו מונח מושכל-ראשון, הקיים בצמרת המדינה מאז יומה הראשון: **העולם הערבי כולו הוא אויב טיבעי של ישראל. אין הברל של ממש בין ערבי לערבי. במיובחן האי-מיתי, כל הערבים יעמדו ביחד מול ישראל.**

השלום הישראלי-מצרי לא עירער תפיסה זו. גם אירוע היס-טורי זה לא הצליח לשנות תפיסות-יסוד מושרשות, בנות שניים שלושה דורות. התודעה הישראלית התחמקה מלקח השלום כאמצעות אימרות-אליכי מסוג "המצרים בעצם אינם ערבים", או "השלום אינו מחויק מעמד", או "המצרים התכחשו לכל ההתי-חייבויות שלהם".

אשח לוט

עובדה זו אינה יכולה למנוע את הצגת השאלה: מדוע לא נברקה אסטרטגיה זו מחדש?